

DOSYA

60'LI YILLAR: "KÜÇÜK AMERİKA"DAN "BÜYÜK TÜRKİYE"YE KISA SÜREN BALAYI

Metin Çulhaoğlu*

60'lı yılların, Cumhuriyet tarihinde ilginç bir dönem oluşturduğu, siyasal ve akademik yelpazede genellikle kabul edilen bir görüştür. İktisat tarihçileri, toplum ve siyaset bilimciler, sosyal politika uzmanları, kentleşme süreçleriyle ilgilenenler ve başka birçok kesim için 60'ların özel bir önemi vardır.

Genel görüş birliğine karşın, 60'lı yılların, sayılan alanlardaki bulguların kesiştiği bir tür bileşim ya da bütünlük içinde sunulması, en başta yöntemsel olarak hayli güç bir iştir. Böyle bir bütünsel sunuşun herhangi bir tarihsel kesit için de güç olacağı söylenebilir. Doğrudur. Ancak, güçlük, 60'ların çözümlenmesinde özellikle artmaktadır. Bunun nedeni, temeldeki özsel süreç ya da dinamik az çok net biçimde saptanabilirken, bu sürecin sonucu olan ideolojik, siyasal ve kültürel yönelimlerin çok daha karmaşık bir yapıya oturmasıdır. Bir karşılaştırma yapılacak olursa, örneğin 80'li yılların bütünlük içinde sunulması çok daha kolay olacaktır. Çünkü, 24 Ocak 1979'dan başlayarak 80'li yıllara damgasını vuran temel sürecin, başka deyişle sermaye birikim sürecinin, aynı dönemin ideolojik, siyasal ve kültürel belirlenimleriyle çok daha örtüşen bir bütünlük oluşturduğu görülür. 60'larda farklı olan, az çok belirgin bir temel sürecin üzerine, oldukça karmaşık, ilişkisi dolaylılaşmış ve bu anlamda zengin üstyapısal yönelimlerin oturmasıdır. Sonuçta, 60'lara ilişkin soyutlamalarda ve bu soyutlamaların somut olgularla bağlantılarının kurulmasında özellikle titiz davranmak gerekmektedir.

Kabaca bir özet yapılacak olursa, Türkiye'deki sermaye birikim sürecinin özel müdahaleleri ve düzenlemeleri gerektiren yeni bir evreye ulaşmış olması, 60'lara geçişin ve bu on yılın temel dinamiğini oluşturur. 50'lerin sonuyla birlikte Türkiye kapitalizmi, bağımlı olduğu uluslararası kapitalist sistemin etkileriyle, içerde yeni politikalar uygulama, dışarda ise sistemle yeni bir eklemleme biçimini deneme durumundadır. 50'lerin gözde hedefi olan "küçük Amerika"nın yerini 60'larda "büyük Türkiye"nin alması,

bu dönüşümün çarpıcı bir ifadesi sayılabilir. Soğuk Savaş buzlarının çözülmeye başlaması, üçüncü dünya ülkelerini kendi yörüngesinde tutmak isteyen ABD emperyalizminin bunun için kendisine daha az ekonomik külfet getirecek yollar araması ve Sovyetler Birliği ile diğer sosyalist ülkelerin sergiledikleri performansın "sanayileşme"yi üçüncü dünyanın gündemine iyice yerleştirmesi, özellikle belirli bir kapitalistleşme düzeyindeki ülkeler için, ithal ikameci sanayileşmeye dayanan, toplumsal çatışma olasılıklarının devlet müdahaleleriyle sınırlandırıldığı, planlı kalkınma süreçlerini ön plana çıkarmıştır. Uluslararası kapitalizmin strateji değiştirmesinin dışında, Türkiye'de 40'lı ve 50'li yılların sermaye birikimi, sanayi burjuvazisinin tarım ve ticaret burjuvazisi karşısında nispeten güçlenmesini sağlamıştı. Özetle, kapitalizmin uluslararası yönelimleri ile Türkiye'de iyiden iyeye palazlanan sanayi burjuvazisinin talep ettiği düzenlemeler arasında dikkate değer bir örtüşme söz konusuydu.

Esasen, 27 Mayıs askeri darbesinin temel sınıf dinamiğini de, bu alandaki tıkanıklıkları aşma, gerekli düzenlemeleri yeni bir iktidar aracılığıyla gerçekleştirme çabası oluşturuyordu. Ancak, başta da belirtildiği gibi, toplumsal/siyasal süreçlerin bütünlüğü, hiçbir zaman, temel dinamiğin birebir uyumlu izini taşımamıştır; dalgalanmalar, sapmalar ve sürekli yeni oluşumlara zemin oluşturan bir doğurganlık, temel dinamiğe eşlik etmiştir.

Ne kadar "özsel" ya da "temel" olursa olsun, hiçbir süreç kendi uzantılarını bir boş sayfa üzerine sınırsızca yansıtamaz. Sonuçta, temel sürecin uzantıları ve sonuçları, verili toplumsal oluşumun bütünü içinde, mevcut tarihsel mirasın, ideolojik-kültürel-siyasal birikimin etkisiyle biçimlenir. Türkiye'de de böyle olmuştur. Türkiye'nin yakın tarihinde, Kemalist aydın/siyasetçi kesimin bir tür "geleneksel aydın" kategorisi oluşturduğu söylenebilir. Sermaye birikim sürecinin ve özellikle öne çıkan sanayi burjuvazisinin ihtiyaçlarının ideolojik ve siyasal söyleme dönüşmesinde, bu kategorideki "geleneksel" aydının

* Araştırmacı, Yazar.

özel bir rolü olmuştur. 60'lardaki egemen düşünce ortamını belirleyen de son çözümlemede bu söyledir.

Unutulmaması gereken nokta, Türkiye'nin geleneksel aydınlarının ülkeye, tarihsel deneyime özgü belirlenimler taşıdıklarıdır. Başka deyişle, özel sürecin gerektirdikleriyle ideolojik/siyasal ortam arasındaki uyumun sağlanacak olan, anonim kimlikli herhangi bir kategori değil Türkiye'nin özel belirlenimli geleneksel aydınıdır. Bu durumda, Türkiye'de geleneksel aydının ya da Kemalist kesimin hangi özel belirlenimleri taşıdığını kısaca görmek, 60'ların düşünce ortamının daha yakından tanınması için ileri bir adım olacaktır.

Sözü edilen aydın kesimin, 60'lı yılların başında üç temel belirlenim taşıdığı söylenebilir:

1) İdeolojik-siyasal süreçleri bir tür "toplumsal uyum", giderek korporatizm doğrultusunda belirleyen pozitivist düşünce geleneği.

2) İttihatçılardan Kemalizme bir miras olarak geçen, Batı Avrupa'da yaşananların ürküntüsüyle de beslenen bir "sınıf çatışmasını önleme" dürtüsü ve misyonu.

3) Zaman zaman tepedenci-seçkinci yönelimleri de körükleyen, gene geçmişten devralınan bir "halka inememe", "halk tarafından benimsenememe" kompleksi.

Bütün bu özel belirlenimlerin, 60'lı yılların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla nasıl uyum sağlayabildiğini kestirmek güç değildir. "Sosyal adalet" ve "sosyal devlet" söylemi, hem öcü gibi korkulan sınıf çatışmasının önlenmesinde hem de o güne kadar hep "gerici" kesimlerin başardıkları "halka inme" ve halkı yanına çekme işinde işlevli olacaktır. Böylelikle, Hürriyet ve İtilaf'ın, Terakkiperver ve Serbest Fırka'ların ve nihayet Demokrat Parti'nin "kof" populizminin yerini Batı'nın bunca acı deneyden sonra öğrendiği, "refah devleti" halkçılığı alacaktı. Eskisine göre daha çok şey alıp daha iyi yaşayacak olan işçiler ve emekçiler, aynı değil, bütünün organik bir parçası olduklarını daha içten düşüneceklerdi..

Özetlenen bu tablonun, 60'lı yılların ilk yarısı için daha fazla geçerlilik taşıdığını eklemek gerekir. 60'ların ikinci yarısında, özellikle 70'lere doğru, geleneksel Kemalist aydınının yukarıda özetlenen paradigmasında çözümler başlamıştır. 60'ların ilk yarısındaki ortaklık, net ayrışmalara uğramıştır. Başka deyişle, pozitivist, toplumsal ahenkçi, kalkınmacı, sosyal adaletçi ve devletçi blok, kendi içinden, marksizmden faşizme kadar uzanan ideolojik/siyasal çizgiler çıkartmıştır.

Paradigma ortaklığının bir yanını oluşturan sanayileşmecilikle, ideolojik söylemde asıl ağırlığa sa-

hip olan kırsalcı-popülist yönelim arasında herhangi bir gerilim olmamıştır. Burjuvazinin sanayileşme modelinin temelinde kırsal kesimden artık transferinin yatmaması, bunun yanısıra aynı modelin temel öğelerinden birinin geniş bir iç pazar yaratmak olması, klasik tarım/sanayi çatışmasını bir süre için gündemden uzak tutmuştur. Temeldeki bu özel uyuma, zaman zaman fetişizme dönüşen sanayileşmecilik ile, kırsalcı-popülist yönelim arasında o döneme özgü ilginç bir eklemlenme yaratmıştır.

O halde, 60'ların ilk yarısında, sanayi sermayesi, geleneksel Kemalist aydın ve geleneksel devlet bürokrasisinin aynı paradigmada bulunduğu söylenebilir. 27 Mayıs ve Anayasası ve onu izleyen "sosyal devlet uygulamaları" ile "sosyal adalet" söyleminin temelinde, hem sanayileşmenin gerektirdiği nitelikli ve sağlıklı işgücü yaratma hem de belli bir satınalma gücüne sahip geniş bir iç tüketici kitlesini oluşturma hedefleri yer almaktadır.

Kanımcı, 60'lı yıllara özgünlüğünü veren (ve bu nedenle paradigma blokunun kısa sürede çözülmesini getiren) asıl olgu, 60'lı yılların, **düzen içi** oldukları halde sermayedarların ufkunun ötesinde ufka sahip olabilen siyasetçi ve aydınlara tanıklık eden en son dönem olmasıdır. Tek tek sermaye kesimlerinin hatta özel sermayedarların doğrudan doğruya özel temsilciliğiyle belirlenen 80'lerin siyasetinden farklı olarak, 60'lı yılların başında sanayi burjuvazisinin özel bir "kollektif akla" ihtiyacı vardı. Geleneksel Kemalist aydınlar, özel bağlantılarla nesnel süreçlerin içiçe geçtiği bu ortamda, sanayi burjuvazisinin "kollektif aklı"ni oluşturmaya çalışmışlardır. Aradaki dolayım ya da bağlantı, "kalkınma" ve "sanayileşme"nin neredeyse fetişizme varan sahiplenilişle gerçekleşmiştir. Sanayileşme tutkusu, sınıf bağlantılarının nisbi dolaylılığı ile birlikte, özel bir yan ürün vermiştir: Türkiye'nin düşünsel ortamında, sosyalizme yönelik ilgi, özellikle planlama, kalkınma ve devletçilik bağlamında adeta bir sıçrama yaşamıştır.

Geriye dönüp bakıldığında, 60'lı yılların, aydın kesimin politikleşmesi ve uluslararası gelişmelere duyarlılık açısından, Kurtuluş Savaşı dönemi ile birlikte, son 75 yılın en canlı dönemini oluşturduğu söylenebilir. Kurtuluş Savaşı yılları siyasetçilerinin ve aydınlarının Avrupa ülkeleri arasındaki dengelere ve çelişkilere, bu arada 1917 Devrimi'nin genç Rusyası'nda olup bitenlere yönelik özel ilgi ve duyarlılıklarının yerini, 60 yıllarda "sosyalizm"i ya da "kapitalist olmayan yol"u zorlayan üçüncü dünya ülkelerine yönelik belirgin bir ilgi almıştır. Türkiye'deki geleneksel aydın kesimin özel tarihsel belirlenimleriyle bütünleşen bu uluslararası duyarlılık, bu kesimi kendi sınırlılıklarını aşan bir araştırıcılığa, sorgulayıcılığa ve "bütünsel düşünme" çabalarına yöneltmiştir.